

CZU: 342.734:369.22

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7281230>

DREPTUL LA UN TRAI DECENT – DIFICULTĂȚI DE ASIGURARE SOCIAL-ECONOMICĂ ȘI JURIDICĂ

Victor SANDU

Universitatea de Stat din Moldova

Incontestabil, statul de drept și democratic are ca piloni supremația dreptului, precum și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești ca valori supreme – condiție imanentă a liberei dezvoltări a personalității umane.

În cadrul ansamblului de drepturi și libertăți fundamentale un rol aparte îl are categoria drepturilor social-economice, dintre care, în mod deosebit, dreptul la un nivel de trai decent, atât prin structura sa, dar mai ales prin mecanismul juridico-statal de asigurare a lui ca element al demnității și liberei dezvoltări a personalității umane.

În acest articol vom încerca să identificăm, prin prisma analizei și sintezei abordărilor doctrinare și a practicii de exercitare, dificultățile de asigurare a dreptului la un nivel de trai decent și metodele și mijloacele de atenuare, cel puțin, a acestor dificultăți.

Cuvinte-cheie: constituție, dreptul la un nivel de trai decent, stat social, dificultăți, asigurare, garanție, jurisprudență, răspundere.

THE RIGHT TO A DECENT LIVING – SOCIAL-ECONOMIC AND LEGAL DIFFICULTIES

It is undeniable that the rule of law and democratic state has as its pillars: the supremacy of law and the guarantee of fundamental citizen rights and freedoms, as supreme values and an immanent condition of the free development of the human personality.

Within the set of fundamental rights and freedoms, the category of social-economic rights has a special role, among which, in particular, the right to a decent standard of living, both through its structure, but especially through the legal-state mechanism for ensuring it as an element of the dignity and free development of the human personality.

In the given article, we allow, through the analysis and synthesis of doctrinal approaches and practice, to identify the difficulties in ensuring the right to a decent standard of living and the methods and means of mitigating, at least, these difficulties.

Keywords: constitution, right to a decent standard of living, welfare state, difficulties, judicial, guarantee, jurisprudence, liability.

Introducere. Drepturile omului ca element decisiv al statutului juridic al persoanei și-a găsit mai întâi reflectare în Bill-ul drepturilor din 1689 în Anglia, iar mai apoi, într-o formă mai pronunțată, în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 26 august 1789 (documente în vigoare și astăzi).

În mod special, legătura dialectică și intercondiționată dintre „garanție și „asigurare” a drepturilor este expres stipulată în art.16 al Declarației franceze, în conformitate cu care: „Orice societate în care garanția drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are Constituție” [1].

Deci, rezultă că nu este suficient de a proclama, de a garanta reglementarea constituțională, în primul rând, a drepturilor fundamentale care pot, pe această cale, să rămână declarații de bune intenții, dar este necesar și de a identifica și a institui mecanismul juridico-statal de asigurare a acestor drepturi.

Astăzi practic toate constituțiile statelor lumii, în calitate de principii fundamentale ale statului de drept și democratic, au ridicat la nivel de valori supreme garantate drepturile și libertățile fundamentale. Astfel, Constituția Republicii Moldova (art.1 alin.(3)) și Constituția României (art.1 alin.(3)) prevăd că în statul de drept și democratic „... demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane ... reprezintă valori supreme și sunt garantate” [2]. Așadar, cât privește aspectul garantării drepturilor fundamentale, în general, și a dreptului la un nivel de trai decent, în special, cadrul juridic este respectat.

Urmează, deci, să stabilim și asigurarea juridică a acestui drept. Aici lucrurile stau oarecum diferit. Astfel, în conformitate cu art.47 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, „statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent ...” având ca temei economia „... de orientare socială” (art.126 alin.(1)). Mai pronunțat este reglementat aspectul „asigurării” dreptului la un nivel de trai decent în Constituția României. Aceasta deoarece, potrivit art.1 alin.(3), „România este un stat ... social”. Iar art.47, intitulat „Nivelul de trai decent”, stipulează în alin.(1) că „statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent”.

Constatăm că atât în cazul Republicii Moldova, cât și al României, aspectul juridic de asigurare a dreptului la un nivel de trai decent este reglementat într-o măsură sau alta.

În acest context, literatura de specialitate abordează aceste două aspecte ale asigurării dreptului garantat la un nivel de trai decent în cadrul ansamblului de drepturi și libertăți fundamentale ce se conțin în statutul juridic al persoanei. Studii temeinice axate pe această tematică întâlnim în lucrările autorilor: A.Arseni, I.Guceac, V.Popa, T.Cârnaț, Gh.Costachi, I.Creangă, I.Deleanu, I.Muraru, E.S. Tănăsescu, T.Drăganu, G.Vrabie, A.Chisari, L.Manea etc.

Însă aspectul ce ține de dificultățile de asigurare, precum și de exercitare a dreptului la un nivel de trai decent practic nu este tratat în literatura de specialitate, cu excepția lui George Vlăiescu [3].

Scopul cercetării. În baza analizei reglementărilor normative, a abordărilor doctrinare, precum și a practicii, inclusiv a jurisprudenței, ne-am propus identificarea dificultăților atât de ordin subiectiv, cât și obiectiv în procesul de asigurare a dreptului la un nivel de trai decent atunci când cetățeanul își exercită acest drept și, ca rezultat, formularea propunerilor de rigoare pentru cel puțin diminuarea acestor dificultăți.

Pe această cale trasăm următoarele **obiective ale cercetării:**

- determinarea locului și naturii juridice a dreptului la un nivel de trai decent în cadru drepturilor fundamentale;
- stabilirea interdependenței dintre aportul personal și obligația statului în asigurarea acestui drept;
- identificarea dificultăților în exercitarea și asigurarea dreptului la un nivel de trai decent;
- determinarea rolului jurisprudenței Curții Constituționale în procesul cercetării și asigurării dreptului la un nivel de trai decent.

Preliminarii. Incontestabil, omul, ca ființă umană, are nevoie de hrană, îmbrăcăminte și casă, după care își întemeiază familia și produce bunuri materiale și valori spirituale, necesare traiului individual, precum și împreună cu semenii săi. Fiind un drept natural, înnăscut, dreptul la un nivel de trai decent a comportat amprentele evoluției social-economice a societății umane organizate în stat. Istoriceste, nivelul de trai decent era determinat și privit în funcție de statutul social al persoanei care se caracteriza până la hotarele contemporaneității pe inegalitate și tratat juridicește ca atare.

Cotitura s-a produs odată cu Bill-ul drepturilor din Anglia și Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului. Problema drepturilor omului pe plan mondial a luat amploare și s-a încetățenit în calitate de criteriu al statului de drept și democratic odată cu adoptarea la 10 decembrie 1948 a Declarației Universale a Drepturilor Omului [4] și a Pactelor Internaționale din 16 decembrie 1966 [5].

Astfel, art.1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului stabilea: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de celelalte în spiritul fraternității”.

Odată adoptate și ratificate aceste acte, prevederile lor au devenit, practic, elemente definitorii ale constituțiilor scrise și sistematizate, caracteristică juridică a statului de drept și democratic contemporan.

1. Dubla ipostază a dreptului la un nivel de trai decent

Doctrina constituțională a fost și este, în continuare, preocupată, pe de o parte, de problema clasificării drepturilor și libertăților fundamentale în general, precum și de identificarea locului dreptului la un nivel de trai decent în una dintre categoriile clasificării, pe de altă parte.

Interes pentru studiul nostru prezintă identificarea locului dreptului la un nivel de trai decent în una dintre categoriile clasificărilor întâlnite în literatura de specialitate. Vom remarca că autorii au opinii diferite privind clasificarea drepturilor fundamentale și determinarea locului dreptului la un nivel de trai decent, argumentându-și poziția pe criterii diferite.

Pornind de la obiectivul trasat, considerăm oportun de a menționa că în literatura de specialitate există o sinteză a acestor concepții privind clasificarea drepturilor fundamentale [6].

În ce privește determinarea categoriei drepturilor și libertăților fundamentale în care se încadrează dreptul la un nivel de trai decent, două sunt opțiunile autorilor. Potrivit primei, dreptul la un nivel de trai decent se încadrează în categoria drepturilor și libertăților social-economice, concepție care prevalează [7]. A doua, încadrează acest drept în categoria distinctă „drepturi sociale” și nu în cea de drepturi și libertăți „social-economice” [8].

În ce ne privește, considerăm că dreptul la un nivel de trai decent, în calitate de drept fundamental independent, se încadrează plenar în categoria drepturilor fundamentale social-economice, adică se află într-o dublă ipostază.

Aceasta deoarece, pe de o parte, este „un drept social” prin semnificație și definiție iar, pe de altă parte, este „un drept economic” atât prin mijloacele de asigurare a lui (dreptul la muncă), cât și prin nivelul de dezvoltare economică a statului și obligația acestuia de a asigura acest nivel de trai decent.

Totodată, dreptul la un nivel de trai decent implică aportul personal în procesul de asigurare, precum și obligația statului de a crea garanții juridice și economice în acest proces.

2. Interdependența dreptului la un nivel de trai decent și obligația statului întru realizarea lui

Realizarea dreptului la un nivel de trai decent îmbracă unitatea dialectică, pe de o parte, dintre: a) dreptul cetățeanului de a beneficia plenar de acest drept și, totodată, obligația lui de a-l materializa prin munca depusă în baza dreptului constituțional la muncă, iar, pe de altă parte, obligația statului de a-i crea condiții optimale de muncă, precum și condiții corespunzătoare social-economice pentru materializarea în practică a acestui drept.

Astfel, traiul decent se realizează prioritar prin munca cetățeanului și a familiei sale, prin asigurarea unui salariu minim ce ar acoperi necesitățile esențiale, adică a unui salariu ce ar acoperi așa-numitul „coș minim de consum” (existență), stabilit prin calcule economico-statistice [9].

3. Dificultățile asigurării dreptului la un nivel de trai decent. Anterior am argumentat dubla ipostază a dreptului la un nivel de trai decent atât prin caracterul său social-economic, cât și prin asigurarea realizării lui. Astfel, anume din cauza complexității sale și faptului că antrenează alte drepturi fundamentale, asigurarea dreptului la un nivel de trai decent întâmpină anumite dificultăți.

În acest context, într-o opinie, aceste dificultăți ar fi: a) rolul jucat de educație; b) cadrul influențelor raporturilor dintre individ și stat/ autorități publice; c) impactul economiei și modul de distribuire a resurselor [10].

Împărtășind această opinie, vom adăuga încă un aspect, și anume: statutul juridic diferit al subiectelor de drept, cum ar fi: salariat, șomer, pensionar, bătrân, copil, familie cu mulți copii și persoane cu dizabilități. O succintă expunere a conținutului acestor condiții se impune.

a) Rolul educației în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent. Într-o opinie, „dreptul la educație” privit ca un drept inalienabil „joacă un rol crucial în dezvoltarea personalității umane, dar și ca un drept component al dreptului omului la un trai decent, ținând chiar de esența acestuia din urmă, la rândul lui complex” [11].

Într-o altă accepție, „rolul jucat de educație” rezidă în „faptul că ministerele de resort și organul legiuitor nu s-au preocupat în sens constructiv de îmbunătățirea calității învățământului...” [12]. Această afirmație își are rostul doar în procesul determinării conceptuale a dreptului la un nivel de trai decent și asigurării minimumului și nicidecum a conținutului economic și garanției juridice.

b) Cadrul influențelor raporturilor dintre individ și stat/ autorități publice scoate în vileag „lipsa vădită de respect și de cordialitate a guvernanților față de guvernați, neconsultarea și neimplicarea societății civile în luarea deciziilor administrației publice și chiar o multitudine de cazuri de tratamente inumane” [13].

Împărtășim și noi această opinie în contextul prevederilor art.16 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, în conformitate cu care „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”.

c) Impactul economiei și modul de distribuire a resurselor se manifestă prin existența „populației majoritare cu venituri la limita și sub limita pragului subzistenței umane și, totuși, fiscalizate ... În schimb, întâlnim prezența unor capitaluri străine dominante, prospere, specializate în politici de evitare a impozitării și de monopolizare a prețurilor ... cu o salarizare a forței de muncă autohtone subzistențială ...” [13].

În aceste circumstanțe se încalcă prevederile art.126 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, în conformitate cu care „economia este ... de orientare socială ... concurența liberă”, ale art.132 „Sistemul fiscal”, precum și ale art.43 alin.(2), în conformitate cu care se impune „înstituirea unui salariu minim pe economie”.

În acest context, prevederile art.126 alin.(2) lit.g) din Constituția Republicii Moldova, în conformitate cu care „statul trebuie să asigure sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții” pot rămâne doar declarații atât timp cât aceste două domenii nu constituie elemente ale programului de activitate a Guvernului, acceptat de Parlament, pe de o parte. Iar, pe de altă parte, aceste domenii nu constituie obiect de control parlamentar cu toate consecințele de rigoare.

Oportun ar fi ca Ministerul Muncii și Protecției Sociale să prezinte anual raport Guvernului privind starea lucrurilor în domeniu, iar acest raport urmând a fi înaintat Parlamentului.

Aceasta nu îngrădește dreptul deputaților de a adresa interpelările de rigoare.

Totodată, dificultatea exercitării și asigurării dreptului la un nivel de trai decent rezidă și în faptul că acest drept nu este unul individualizat, de sine stătător, ci antrenează mai multe drepturi conexe: dreptul la muncă; dreptul la asigurare cu pensii, alocații sociale în caz de șomaj, boală sau dizabilități. Nu mai puțin ține și de statutul specific și diferit al subiectelor ... familie cu mulți copii, invalizi, persoane cu dizabilități, bătrâni singuri.

d) Statutul juridic diferit al subiectelor de drept. Analiza reglementărilor constituționale ne permite să identificăm următoarele subiecte de drept, beneficiare de dreptul la un nivel de trai decent: a) salariat; b) pensionar; c) șomer; d) bolnav; e) invalid; f) persoane cu dizabilități; g) bătrâni și h) și/sau alte persoane.

Pe când art.47 alin.(1) din Constituție cuprinde o normă generală, în conformitate cu care „*statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare*”.

Însă în funcție de statutul juridic al persoanei este asigurat și nivelul de trai decent. Astfel, potrivit art.43 alin.(2) din Constituție, „*salariații au dreptul la ... instituirea unui salariu minim pe economie ...*”. Cu alte cuvinte, în funcție de mărimea salariului, dar nu mai mic decât cel „minim pe economie”, nivelul de trai decent va fi diferit.

În schimb, art.47 alin.(2) din Constituție nu se referă la salariați și stabilește că „*cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în alte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor*”. În cazul dat, nivelul de trai decent al acestor subiecte de drept este în directă dependență de capacitatea economico-financiară a statului în domeniul social.

Subiecte distincte sunt și „*copiii orfani*”, precum și cei „*lipsiți de ocrotirea părinților*”, preocupările cărora privind „*întreținerea, instruirea și educația ... revin statului și societății*” (art.49 alin.(9) din Constituție. Totodată, conform art.50 alin.(3) din Constituție, „*statul acordă alocațiile necesare pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori cu dizabilități*”.

În fine, dar nu în ultimul rând: „*Persoanele cu dizabilități beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială*”.

Așadar, dreptul la un nivel de trai decent este un drept relativ prin asigurarea lui în funcție de statutul juridic al subiectelor de drept.

Indiscutabil, complexitatea acestor factori implică dificultăți în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent, condiții ce determină ca statul social să asigure în permanență un nivel de trai decent minim în plină concordanță cu libera dezvoltare a personalității umane ca valoare supremă garantată constituțional.

4. Dreptul la un nivel de trai decent și jurisprudența Curții Constituționale

Odată recunoscute drepturile fundamentale cetățenești și, implicit, dreptul la un nivel de trai decent ca valori supreme și garantate constituțional, se impune respectiv și asigurarea precum și restabilirea lor în caz de lezare.

Pornind de la valoarea constituțională a dreptului la un nivel de trai decent și obligația statului de a asigura acest drept la acest nivel, această funcție trebuie să fie și garantată de o instituție etatică abilitată. Anume din aceste raționamente de ordin științific și juridic art.134 alin.(3) din Constituție stabilește că „*Curtea Constituțională garantează responsabilitatea statului față de cetățean ...*”.

În acest context am supus analizei jurisprudența Curții Constituționale pe perioada 2012-2021 privind garantarea dreptului la un nivel de trai decent, pornind de la complexitatea acestuia în conexiune cu alte drepturi asociative.

Întrucât această funcție Curtea Constituțională o exercită pe două căi: a) controlul constituționalității legilor și a Hotărârilor Guvernului, precum și b) pe calea excepției de neconstituționalitate (art.35 alin.(1) lit.a) și g) din Constituție), în această ordine de idei și vom expune jurisprudența, fără a supune analizei esența sesizării, ci doar domeniul și dreptul respectiv.

În perioada estimată Curtea Constituțională a prezentat rapoarte anuale, conform art.10 din Legea cu privire la Curtea Constituțională [14] și art.80 din Codul de jurisdicție constituțională [15], autorităților competente de a numi judecători la Curtea Constituțională. Într-o ordine cronologică vom identifica conținutul actelor adoptate de către Curte pe marginea dreptului la un nivel de trai decent, examinate la sesizare, adică nu de către cetățeni.

Astfel, în anul 2012 Curtea Constituțională s-a pronunțat pe marginea constituționalității articolelor 4 alin.(2) lit.a) și b), 9 alin.(1) și 13 alin.(1) lit.c) din Legea nr.289-XV din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale [16].

În anul 2013 Curtea Constituțională s-a pronunțat pe marginea controlului constituționalității: a) art.301 alin.(1) lit.c) din Codul muncii, adică actul normativ de reglementare a dreptului la muncă și b) unor preve-

deri ale Anexei nr.2 la Legea nr.48 din 22 martie 2012 privind sistemul de salarizare a funcționarilor publici [17], tot din dreptul la muncă.

Și jurisprudența Curții din 2014 cuprinde relații din dreptul muncii și al salarizării. Astfel, controlului constituționalității au fost supuse: a) unele prevederi din alin.(4) art.87 din Codul muncii; b) unele prevederi din Legea nr.146 din 17 iulie 2014 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (salarizarea funcționarilor publici din cadrul instanțelor judecătorești și al judecătorilor); c) art.9 alin.(6) din Legea nr.48 din 22 martie 2012 privind sistemul de salarizare a funcționarilor publici (stimularea financiară a colaboratorilor vamali) [18].

Un alt spectru, pe lângă cel al dreptului la muncă, îmbracă jurisprudența Curții în anul 2015. Controlului constituționalității au fost supuse: a) articolul 153 din Codul educației (încetarea contractului individual de muncă cu directorii unor instituții de învățământ publice); b) punctul 3 din Anexa nr.2 la Legea nr.1593-XV din 26 decembrie 2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală; c) unele prevederi din art.32 alin.(1) al Legii nr.544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului (asigurarea cu pensie a judecătorilor Curții Constituționale) [19].

În jurisprudența anului 2017 intervine un nou subiect de sesizare ce vizează domeniul educației. Astfel, în februarie 2017 Curtea Constituțională exercită, la sesizare, controlul constituționalității art.41 alin.(1) din Codul educației al Republicii Moldova, nr.152 din 17 iulie 2014 (asigurarea elevilor cu manuale școlare) [20].

Supra am elucidat impactul educației asupra asigurării dreptului la un nivel de trai decent.

Problema salarizării a revenit în jurisdicția Curții Constituționale și în anul 2018. Astfel, în octombrie a fost exercitat, la sesizare, controlul unor prevederi ale art.3 și 4 din Legea nr.328 din 23 decembrie 2013 privind salarizarea judecătorilor și procurorilor și a unei sintagme din art.13¹ alin.(1) din Legea nr.544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului/ salarizarea judecătorilor [21].

Un nou spectru cuprinde jurisprudența Curții Constituționale, de data aceasta în raport cu statutul juridic al subiectelor în procesul asigurării dreptului la un nivel de trai decent. În ianuarie 2019 Curtea Constituțională exercită, la sesizare, controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.1595-XIII din 27 februarie 1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală și din Regulamentul privind acordarea/suspendarea statutului de persoană asigurată în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală/ tratament egal la asigurarea obligatorie de asistență medicală în cazul părintelui care îngrijește patru și mai mulți copii [22].

Iar în septembrie 2019 Curtea Constituțională exercită, la sesizare, controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.156-XIII din 14 octombrie 1998 privind sistemul public de pensii (stagiul de cotizare pentru îngrijitorul persoanei cu dizabilități severe) [23].

Problema pensiilor se regăsește în jurisprudența Curții Constituționale și în anul 2020. În acest context, la sesizare a fost exercitat controlul constituționalității art.60 din Legea nr.1544 din 23 iunie 1993 privind asigurarea cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne și din cadrul Inspectoratului General de Carabinieri [24].

Totodată, începând cu anul 2016 Curtea Constituțională a exercitat controlul constituționalității pe cale de excepție, atribuție prevăzută în art.135 alin.(1) lit.g) din Constituție. Această formă de control este inițiată de către una dintre părțile din procesul de judecată de drept comun, adică și de către cetățean.

Iar sesizarea Curții Constituționale în materie de control al constituționalității de către cetățean exprimă „cu deplinătate și nemijlocit vocația Curții Constituționale de a fi un instrument de protecție a indivizilor față de legislativ, de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale” [25]. Merită să amintim că un asemenea control îndeplinește, în fond, și următoarele trei funcții: a) el este un instrument de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale; b) el este un instrument de control de ordin constituțional și totodată un mod de legitimitate a justiției constituționale; c) el este un instrument „pedagogic”, punând Constituția la judecata poporului și înlesnind acestuia afirmarea conștiinței sale democratice [26].

Pe această cale Curtea Constituțională a examinat excepția de neconstituționalitate a:

- art.53 lit.c) din Legea nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public și a art.76 lit.g) din Codul muncii (suspendarea raporturilor de serviciu);
- unor prevederi din Legea nr.156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat și din Regulamentul privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și a alocațiilor sociale de stat, adoptat prin Hotărârea Guvernului nr.929 din 15 august 2006 (plata retroactivă a pensiilor) [27].

Două excepții de neconstituționalitate au fost ridicate și în anul 2017. Ca rezultat, Curtea Constituțională a exercitat controlul constituționalității a:

- art.16 alin.(5) din Legea nr.289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, precum și a pct.49 din Regulamentul aferent, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.108 din 3.02.05 (indemnizația de maternitate);
- art.7 alin.(17) din Legea nr.289 din 22 iulie 2004 (*supra*) privind recalcularea indemnizațiilor de asigurări sociale [28].

Problema legată de pensii a constituit obiect al excepției de neconstituționalitate și în 2018 în raport cu subiecții de drept.

Astfel, Curtea Constituțională a exercitat controlul constituționalității pe cale de excepție a art.36 alin.(1) din Legea nr.156 din 14 octombrie 1998 privind sistemul public de pensii (plata pensiei asiguratului cu domiciliu stabilit în străinătate):

- a tabelului nr.1 din alineatul (1) art.20 din Legea nr.156 din 14.10.1998 (*supra*) privind condițiile de stabilire a pensiei de dizabilitate [29].

Siguranța exercitării dreptului la muncă, precum și salarizarea au constituit obiectele excepției de neconstituționalitate în jurisprudența Curții Constituționale în anul 2020. Pe această cale au fost supuse controlului constituționalității:

- art.87 alin.(2) și alin.(3) din Codul muncii (obligativitatea acordului organului medical la concediere);
- art.27 alin.(5) din Legea nr.270 din 23 noiembrie 2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar și pct.8 din Anexa nr.6 la Hotărârea Guvernului nr.1231 din 12.12.2018 pentru punerea în aplicare a prevederilor Legii 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sistemul bugetar (garanțiile salariale în cazul suspendării raporturilor de muncă) [30].

Legea nr.270 din 23 noiembrie 2018, și anume – art.27 alin.(5) – din nou a fost obiect de sesizare pe cale de excepție și în anul 2021, inclusiv pct.8 și 21 din Anexa nr.6 la Hotărârea Guvernului nr.1231 din 12 decembrie 2018 privind asigurarea menținerii salariilor personalului din instituțiile bugetare.

Pe aceeași cale a fost exercitat controlul constituționalității art.33 alin.(1) lit.c) din Legea nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii (reexaminarea pensiei de dizabilitate [31].

În această perioadă și, anume – la 11 octombrie 2013, Curtea Constituțională a adoptat o Hotărâre explicativă privind modul de exercitare a Hotărârii Curții Constituționale nr.27 din 20.12.2014 privind controlul constituționalității unor acte de modificare a condițiilor de asigurare cu pensii și alte plăți sociale pentru unele categorii de salariați [32].

Sintetizând jurisprudența Curții Constituționale, constatăm că, în raport cu tema noastră, obiect de exercitare a controlului constituționalității au fost următoarele drepturi fundamentale prevăzute de Constituția RM: a) dreptul muncii (art.43 alin.(1) – 6 sesizări); b) salariul (art.43 alin.(2) – 6 sesizări); c) asigurarea în caz de boală (art.47 alin.(2) – 3 sesizări); d) bătrânețe/pensii (art.47 alin.(2) – 9 sesizări); e) educația (art.35 alin.(1) – 1 sesizare); f) asigurarea obligatorie (art.36 alin.(2) – 2 sesizări).

Observăm că niciuna dintre sesizări nu a fost formulată cu titlul: „drepturi la un nivel de trai decent”.

Dintre sesizările examinate 17 s-au referit la salariați; 9 – la pensionari; 3 – la persoanele cu dizabilități; una – la copii și una – la familia cu mulți copii, practic spectrul subiectelor cu statut juridic specific.

Concluzii generale. Studiul efectuat confirmă doctrina științifică, în conformitate cu care drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului sunt esențiale pentru libera dezvoltare a personalității umane, barometru definitoriu al statului de drept și democratic contemporan.

Indubitabil, dreptul la un nivel de trai decent, în cadrul drepturilor fundamentale ca valori supreme, își are un loc și un rol deosebit prin funcția integratoare a complexității sale, antrenând în acest proces și alte drepturi fundamentale conexe, fapt ce generează următoarele concluzii:

1. Dreptul la un nivel de trai decent nu este singularizat, iar după natura sa juridică este un drept social-economic: social prin esență, economic prin domeniul de asigurare.
2. Dubla ipostază: a) aportul subiectiv al persoanei prin muncă și b) obligația statului privind asigurarea condițiilor adecvate realizării acestui drept.
3. Atingerea nivelului de trai decent implică dificultăți de ordin: a) educațional; b) cadrul influențelor raporturilor dintre individ și stat; c) impactul economic și modul de distribuire a resurselor; d) statutul juridic diferit al subiectelor de drept în procesul exercitării dreptului la un nivel de trai decent.

4. Jurisprudența Curții Constituționale nu denotă niciun caz de sesizare având ca obiect nemijlocit și independent: Dreptul la un nivel de trai decent.

În aceste circumstanțe, considerăm oportun de a completa Constituția Republicii Moldova cu un nou articol – art.47¹ cu titlul: „Dreptul la un nivel de trai decent” cu următorul conținut:

(1) Dreptul la un nivel de trai decent este asigurat prin economia statului cu caracter social.

Referințe:

1. Citat după: ARSENI, A., IVANOV, V., SUHOLITCO, L. *Dreptul constituțional comparat*. Chișinău: CEP USM, 2003, p.193. ISBN 9975-70-356-9
2. Constituția Republicii Moldova. Adnotată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.78, art.140; Constituția României, în vigoare din 8 decembrie 1991. În: *Monitorul Oficial al României*, Partea 1, 1991, nr.233. Republicată în *Monitorul Oficial*, 2003, nr.767.
3. VLĂESCU, G. *Asigurarea dreptului omului la un nivel de trai decent: Autoreferatul tezei de doctor în drept*. Specialitatea: 552.01 – Drept constituțional. Chișinău, 2021.
4. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948. Aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1999. În: *Ediția oficială „Tratate internaționale”*, 1998, vol.1, p.11.
5. Pactul Internațional cu privire la Drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966; Pactul Internațional cu privire la Drepturile civile și politice din 16.12.1966; Ratificate prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90. În: *Ediția oficială „Tratate internaționale”*, 1998, vol.1, p.18.
6. ARSENI, A. *Drept constituțional și instituții politice*. Tratat. Vol.1. Ed. a 3-a, actualizată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2021. ISBN 978-9975-149-39-6
7. ARSENI, A. *Drept constituțional*, p.19; GUCEAC, I. *Curs elementar...*, p.54; CÂRNAȚ, T. *Drept constituțional*, p.134; MURARU, I., TÂNĂSESCU, E.S. *Drept constituțional ...*, p.154 etc.
8. ЦУКИНА, Н. *Социальные права человека и гражданина в Республике Молдова*. Кишинэу: Б.Н. 2018 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), c.95.
9. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu ...*, p.183.
10. VLĂESCU G. *Asigurarea dreptului ...*, p.15-16.
11. SMOCHINĂ, A., VLĂESCU, G. Educația – determinant primordial al asigurării dreptului constituțional la un trai decent. În: *Revista de studii juridice universitare* (Chișinău), 2018, nr.3-4, p.85. ISSN 1857-4122
12. VLĂESCU, G. *Asigurarea dreptului ...*, p.15.
13. *Ibidem*, p.16.
14. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr.317-XIII din 13.12.94. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.8, art.86.
15. Codul Jurisdicției Constituționale, adoptat prin Legea nr.502-XIII din 11.06.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.53-54, art.597.
16. Raportul privind exercitarea jurisprudenței constituționale în anul 2012. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.2 din 31 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.42-47, ar.4.
17. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 28 ianuarie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.261-267, art.36.
18. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 15 ianuarie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr.69-73, art.8.
19. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2015. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 19 ianuarie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.106-113, art.31.
20. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 19 ianuarie 2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.73-47, art.22.
21. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 18 ianuarie 2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.133-141, art.62.
22. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2019. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.15 din 5 ianuarie 2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 2020, nr.44-54, art.35.
23. *Ibidem*.
24. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2020. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 11 ianuarie 2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr.51-56, art.21.
25. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Tratat. Vol.1. București: Europa Nova, 1996, p.304.
26. *Ibidem*, p.305.
27. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016. Aprobata prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 19 ianuarie 2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.73-77, art.29.

28. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2018. Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 18 ianuarie 2019. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.139-147, art.76.
29. *Ibidem.*
30. *Ibidem.*
31. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2021. Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 20 ianuarie 2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.45-52, art.14.
32. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013. Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 28 ianuarie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.261-267, art.36.

Date despre autor:

Victor SANDU, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: sanduvictor24@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9985-6145

Prezentat la 01.08.2022